

УДК 340.12:342.722:305-055.1/.2](477)"1917/1921"(091)
DOI <https://doi.org/10.37687/2413-6433.2025-2.3>

Бойко І. Й.,
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри історії держави, права та політико-правових учень
Львівського національного університету імені Івана Франка
ORCID: 0000-0001-8444-6787

Ковальчук І. В.,
доктор філософії у галузі права,
старший викладач кафедри суспільно-політичних наук
Вінницького національного технічного університету
ORCID: 0009-0007-7467-5317

РОЗВИТОК ПРАВОВИХ ІДЕЙ ЩОДО ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ ТА ЇХ РЕАЛІЗАЦІЯ В УКРАЇНСЬКІЙ НАРОДНІЙ РЕСПУБЛІЦІ ЗА ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ

DEVELOPMENT OF LEGAL IDEAS REGARDING GENDER EQUALITY AND THEIR IMPLEMENTATION IN THE UKRAINIAN PEOPLE'S REPUBLIC DURING THE PERIOD OF THE CENTRAL RADA

У статті проаналізовано формування та еволюцію правових ідей щодо гендерної рівності в українській політико-правовій думці наприкінці XIX – початку XX ст., а також їх нормативне закріплення в законодавстві Української Народної Республіки за Центральної Ради. Охарактеризовано положення універсалів, інших законодавчих актів, Конституції УНР 1918 р. щодо рівності громадян незалежно від статі, участі жінок у виборчому процесі та публічній службі. Універсали Центральної Ради заклали правові основи української державності. Уже в I та II Універсалах було проголошено демократичні принципи державного устрою. Особливе значення мало виборче законодавство УНР, яке передбачало загальне, рівне, пряме й таємне виборче право без обмежень за статтю. Таким чином, жінки отримали активне та пасивне виборче право на рівні з чоловіками, що відповідало передовим європейським стандартам того часу. Вінцем законодавчої діяльності Української Центральної Ради було ухвалення під час останнього свого засідання 29 квітня 1918 р. Конституції УНР – «Статуту про державний устрій, права і вільності УНР», яка була прогресивною і відповідала тогочасним європейським зразкам. Другий розділ Конституції УНР «Права громадян України» (статті 7–21) закріплював права громадян України. Цей розділ містив значну кількість відсильних норм, зокрема щодо умов прийняття до громадянства України, підстав відмови від громадянства України, надання санкції суду на виїмку поштової кореспонденції тощо. Дані норми регулювали лише основи вищезазначених суспільних відносин, а для більш детального врегулювання даних питань Всенародні Збори України повинні були прийняти відповідні конституційні закони. І хоча відповідного законодавчого врегулювання щодо вказаних питань Українська Центральна Рада не зробила, однак і закріплення даних норм у тексті Основного Закону мало надзвичайно важливе значення. У Конституції проголошувалася рівність усіх громадян УНР незалежно від місця народження, віри, національності, освіти, майна, оподаткування, титулів тощо. Це безумовно прогресивне і демократичне положення в подальшому конституційному розвитку на території України було знівелюване і призбуте, що особливо помітно в конституціях УСРР/УРСР 1919–1978 рр. Конституція УНР 1918 р. проголосувала рівність політичних і громадянських прав, що означало формальне юридичне закріплення гендерної рівності на найвищому нормативному рівні. Це був один із найпрогресивніших кроків того часу в Європі, які передбачали окремі норми щодо регулювання прав чоловіків і жінок. Зроблено висновок, що правові ідеї гендерної рівності стали складовою демократичної моделі української державності та були реалізовані на рівні основоположних актів, хоча їх практичне втілення було обмежене історичними обставинами.

Ключові слова: *гендерна рівність, правові ідеї, публічна служба, права жінок, виборче право, конституціоналізм, правове регулювання, законодавство, Центральна Рада, Українська Народна Республіка.*

The article analyzes the formation and evolution of legal ideas concerning gender equality in Ukrainian political and legal thought in the late nineteenth and early twentieth centuries, as well as their normative consolidation in the legislation of the Ukrainian People's Republic during the period of the Ukrainian Central Rada. The provisions of the Universals, other legislative acts, and the 1918 Constitution of the Ukrainian People's Republic are examined with regard to the principle of equality of citizens irrespective of sex, as well as women's participation in the electoral process and public service. The Universals of the Ukrainian

Central Rada established the legal foundations of Ukrainian statehood. Democratic principles of state organization were proclaimed as early as the First and Second Universals. Particular significance was attached to the electoral legislation of the Ukrainian People's Republic, which provided for universal, equal, direct, and secret suffrage without restrictions based on sex. Consequently, women were granted both active and passive suffrage on an equal footing with men, in line with the advanced European standards of the time. The culmination of the legislative activity of the Ukrainian Central Rada was the adoption, at its final session on 29 April 1918, of the Constitution of the Ukrainian People's Republic ("Statute on the State System, Rights and Freedoms of the Ukrainian People's Republic"), which was progressive and consistent with contemporary European models. Chapter II of the Constitution, entitled "Rights of the Citizens of Ukraine" (Articles 7–21), enshrined the rights of citizens and contained numerous reference provisions, including those concerning the conditions for acquisition and renunciation of citizenship and the requirement of judicial authorization for the seizure of postal correspondence. These norms regulated only the fundamental aspects of the respective social relations, while more detailed regulation was to be ensured through constitutional laws to be adopted by the All-People's Assembly of Ukraine. Although the Ukrainian Central Rada did not complete the relevant legislative regulation, the very inclusion of these provisions in the text of the Basic Law was of considerable significance. The Constitution proclaimed equality of all citizens of the Ukrainian People's Republic regardless of place of birth, religion, nationality, education, property status, taxation, titles, and other characteristics. This progressive and democratic principle was subsequently diminished and largely neglected in the constitutional development on the territory of Ukraine, particularly in the constitutions of 1919–1978. The 1918 Constitution affirmed equality of political and civil rights, thereby formally enshrining gender equality at the highest normative level. This represented one of the most progressive developments in Europe at that time, where separate legal norms regulating the rights of men and women were still common. It is concluded that legal ideas of gender equality constituted an integral component of the democratic model of Ukrainian statehood and were implemented at the level of fundamental legal acts, although their practical realization was constrained by historical circumstances.

Key words: *gender equality; legal ideas; public service; women's rights; suffrage; constitutionalism; legal regulation; legislation; Ukrainian Central Rada; Ukrainian People's Republic.*

Постановка проблеми. У сучасних умовах євроінтеграційних процесів важливим є забезпечення нормативно-правового регулювання та реалізації гендерної політики в Україні. Сьогодні важливо привести чинне законодавство України у відповідність до стандартів Європейського Союзу в сфері гендерної рівності, що передбачає однаковий соціальний та правовий статус для чоловіків і жінок. Гендерна рівність – це фундаментальний принцип, за яким усі люди, незалежно від статі, користуються рівними правами, можливостями та обов'язками в усіх сферах життя: від політики та економіки до освіти й сімейних відносин. Це означає однаковий доступ до ресурсів, участь в ухваленні рішень та вільний вибір власного життєвого шляху [1]. Інакше кажучи, чоловіки і жінки мають однакові умови для реалізації своїх прав, однаковий потенціал для свого внеску в національний, політичний, економічний, соціальний та культурний розвиток країни. Забезпечення гендерної рівності передбачає створення ефективного механізму забезпечення рівних прав та можливостей чоловіка і жінки [2]. Утвердження гендерної рівності в сучасному українському суспільстві повинно ґрунтуватися на імплементації стандартів та норм, вироблених авторитетними міжнародними організаціями, у вивченні та використанні досвіду інших держав у сфері закріплення й забезпечення рівних прав і можливостей жінок та чоловіків та у вивченні та використанні історичного національного досвіду попередніх поколінь українського народу [3, с. 1].

У зв'язку з цим значний інтерес викликає вивчення історії правового регулювання гендерної рівності в Україні, зокрема в системі публічної служби. У сучасних умовах питання гендерної рівності в системі публічної служби набуло особливої актуальності, оскільки публічна служба є важливою для стабільного розвитку суспільства та функціонування держави. Публічна служба реалізовує функції держави (публічні службовці забезпечують виконання законів, державних програм і рішень органів влади); здійснює захист прав і свобод громадян; сприяє підтриманню правопорядку, безпеки та соціальної стабільності в державі; забезпечує прозорість, підзвітність влади та участь громадян в управлінні державними справами та ін. У контексті виконання завдань держави вагоме місце належить гендерному паритету в системі публічної служби, під яким розуміють рівне представництво жінок і чоловіків у державних органах та органах місцевого самоврядування, а також забезпечення рівних можливостей для доступу до посад, кар'єрного зростання та участі в ухваленні рішень. Гендерний паритет означає рівний доступ до вступу на публічну службу, рівні можливості просування по службі, справедливий розподіл керівних посад, недопущення дискримінації за ознакою статі, забезпечення балансу представництва жінок і чоловіків (часто орієнтує – 40/60 або 50/50). Принцип гендерної рівності закріплений у чинній Конституції України (ст. 24 – рівність громадян перед законом), Законі України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», Законі

України «Про державну службу» та ін. Гендерний паритет сприяє підвищенню якості управлінських рішень (через різноманітність досвіду й поглядів), посиленню демократичності влади, зменшенню гендерних стереотипів, підвищенню довіри суспільства до органів влади тощо [4].

Однією з найменш вивчених історико-правових проблем цієї тематики є вивчення і узагальнення національного історичного досвіду становлення та розвитку правових ідей щодо гендерної рівності в українській політико-правовій думці наприкінці XIX – початку XX ст., а також їх нормативне закріплення в законодавстві Української Народної Республіки за Центральної Ради. Історико-правові аспекти становлення й розвитку законодавства про гендерну рівність мають безперечно велике пізнавальне, історико-теоретичне та практичне значення. Дослідження в історико-правовому контексті дає змогу, крім того заповнити прогалини в історико-юридичному знанні про еволюцію правового регулювання гендерної рівності в Україні і на цій основі досягти головної мети – створення неупередженої об'єктивної концепції розвитку українського права й держави, поєднання історико-правового досвіду національного права та системи законодавства з розв'язання їх актуальних проблем у сучасних умовах євроінтеграційних процесів.

Проблема становлення правових засад гендерної рівності в українській державотворчій традиції набуває особливої актуальності в умовах сучасних трансформацій правової системи України відповідно до євроінтеграційних процесів. Історичний досвід періоду Української революції 1917–1921 рр. засвідчує, що питання рівноправності жінок і чоловіків було включене до порядку денного державотворення. Водночас дослідження реалізації відповідних ідей у період діяльності Української Центральної Ради потребує комплексного наукового аналізу.

Метою статті є аналіз розвитку правових ідей гендерної рівності та їх нормативного закріплення й реалізації в Українській Народній Республіці за Центральної Ради.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання правового статусу жінок в УНР досліджували українські історики та правознавці, зокрема в контексті розвитку парламентаризму, конституціоналізму та виборчого права. Окремі аспекти становлення норм про правовий статус чоловіків і жінок у законодавстві УНР за Центральної Ради вивчали: В. Д. Гончаренко, В. С. Кульчицький, П. П. Музиченко, О. О. Шевченко та ін. Водночас гендерний вимір правотворчої діяльності Центральної Ради ще не отримав достатньої систематизації з позицій сучасної гендерно-правової теорії.

Виклад основного матеріалу. Аналіз української історико-правової літератури дозволяє зробити висновок, що формування

ідей рівноправності жінок і чоловіків в Україні відбувалося під впливом європейських ліберальних концепцій XIX ст., розвитку жіночого руху та поширення ідей соціал-демократії. Значну роль у становленні українського жіночого руху відігравали громадські організації та культурно-просвітницькі товариства [3, с. 13–14].

Політична програма українських партій початку XX ст. містила положення про загальне виборче право незалежно від статі. Представники української соціал-демократії, зокрема діячі, пов'язані з Українською соціал-демократичною робітничою партією, підтримували принцип рівності прав громадян без дискримінації за ознакою статі.

З утворенням Української Центральної Ради у 1917 р. розпочався процес формування національної правової системи. Важливе місце серед нормативно-правових актів Української Центральної Ради займали універсали – офіційні державно-політичні акти, які проголошувала Українська Центральна Рада протягом 1917–1918 років. Вони стали важливим елементом розбудови національної державності. Було видано чотири універсали. Першим універсалом заявлено про українську автономію в складі немонархічної Росії, останнім проголошено державну незалежність України [5, с. 119–156]. Універсали Центральної Ради заклали правові основи української державності. Уже в I та II Універсалах було проголошено демократичні принципи державного устрою. Особливе значення мало виборче законодавство УНР, яке передбачало загальне, рівне, пряме виборче право без обмежень за статтю. Таким чином, жінки отримали активне та пасивне виборче право на рівні з чоловіками, що відповідало передовим європейським стандартам того часу.

Вінцем законодавчої діяльності Української Центральної Ради було ухвалення під час останнього свого засідання 29 квітня 1918 р. Конституції УНР – «Статуту про державний устрій, права і вільності УНР», яка була прогресивною і відповідала тогочасним європейським зразкам. Другий розділ Конституції УНР «Права громадян України» (статті 7–21) закріплював права громадян України. Цей розділ містив значну кількість відсильних норм, зокрема щодо умов прийняття до громадянства України, підстав відмови від громадянства України, надання санкції суду на виїмку поштової кореспонденції тощо. Дані норми регулювали лише основи вище зазначених суспільних відносин, а для більш детального врегулювання даних питань Всенародні Збори України повинні були прийняти відповідні конституційні закони. І хоча відповідного законодавчого врегулювання щодо вказаних питань Українська Центральна Рада не зробила, однак і закріплення даних норм у тексті Основного Закону мало надзвичайно важливе значення [6].

Згідно Конституції 1918 р. громадянином УНР вважалася особа, яка це право набула порядком, приписаним законами УНР. Заборонялося подвійне громадянство. Кожен громадянин УНР мав право вийти з громадянства за власною заявою до відповідного органу виконавчої влади, але позбавити людину громадянства у примусовому порядку мав право лише Суд Української Народної Республіки. Встановлювався строк настання повноліття, який становив двадцять років, проголошувалася рівність прав і обов'язків чоловіка і жінки. У Конституції проголошувалася рівність усіх громадян УНР незалежно від місця народження, віри, національності, освіти, майна, оподаткування, титулів тощо. Це безумовно прогресивне і демократичне положення в подальшому конституційному розвитку на території України було знівельоване і призабуте, що особливо помітно в конституціях УСРР / УРСР 1919 – 1978 рр. [7, с. 33].

Конституція УНР 1918 р. проголошувала рівність політичних і громадянських прав, що означало формальне юридичне закріплення гендерної рівності на найвищому нормативному рівні. Це був один із найпрогресивніших кроків того часу в Європі, які передбачали окремі норми щодо регулювання прав чоловіків і жінок.

У Конституції УНР встановлювалося також право громадян України на кримінально – правовий захист, зокрема заборона затримання особи за підозрою у вчиненні злочину понад двадцять чотири години без відповідного судового рішення. Встановлювалися також заборона катування, конфіскації майна, а також заборона смертної кари, як гарантія природного права кожної людини на життя. Варто підкреслити, що це надзвичайно важливе положення було встановлене українською конституцією на початку ХХ століття, ще тоді, коли в країнах Європи смертна кара була дозволеною, що знову ж таки підкреслює демократизм та високий правовий рівень як для свого часу Основного Закону України 1918 р.

Конституція УНР закріплювала також і інші права й свободи громадян України, такі, зокрема, як право на недоторканність житла, таємницю поштової кореспонденції, свободу слова, совісті та переконань, пересування. Крім того, гарантувалося активне і пасивне виборче право, тобто право обирати і бути обраним до усіх органів державної влади, а також органів місцевого самоврядування. Виборчі права мали усі громадяни України, котрі досягнули двадцяти років, за винятком «безумних або божевільних, котрі знаходяться під опікою» [8, с. 3]. Крім того,

не мали права брати участі у виборах особи, які були притягнуті до кримінальної відповідальності за порушення законів Української Народної Республіки. Спеціальні обмеження виборчих прав громадян України допускалися лише у надзвичайних випадках, однак дані обмеження повинні були фіксуватися у спеціальних законах і лише при дотриманні цієї умови мали законну силу на всій території України. Водночас, Конституція УНР містила також і певні обмеження, зокрема, щодо громадян іноземних держав, які не володіли даними виборчими правами.

Незважаючи на короткий період існування УНР за Центральної Ради, жінки брали активну участь у громадсько-політичному житті. Вони входили до складу місцевих органів влади, громадських комітетів, освітніх і соціальних установ. Правова модель УНР передбачала можливість обіймання жінками державних посад та участі у формуванні представницьких органів. У цьому контексті УНР випереджала багато держав Європи, де виборчі права жінок були запроваджені пізніше. Водночас складна військово-політична ситуація, внутрішні конфлікти та зовнішня агресія перешкодили повноцінному впровадженню задекларованих правових принципів у суспільну практику [9].

Історичний досвід Української Народної Республіки засвідчив, що ідеї гендерної рівності були органічною частиною української демократичної традиції. Закріплення рівноправності жінок і чоловіків у конституційних актах стало важливим етапом розвитку національного конституціоналізму. Принцип рівності статей, закладений у законодавстві УНР, став історичним підґрунтям для подальшого розвитку українського законодавства у сфері прав людини та гендерної політики.

Таким чином, правові ідеї гендерної рівності сформувалися в українській політико-правовій думці під впливом європейських демократичних концепцій та діяльності національного жіночого руху. У період діяльності Центральної Ради принцип рівноправності жінок і чоловіків отримав нормативне закріплення в універсалах, виборчому законодавстві та Конституції УНР 1918 р. Українська Народна Республіка стала однією з перших держав у Європі, що законодавчо закріпила загальне виборче право без обмежень за статтю. Незважаючи на обмежені можливості практичної реалізації через політичну нестабільність, правовий досвід УНР має вагомий історико-правовий значення для сучасного розвитку принципу гендерної рівності в Україні.

Список використаних джерел:

1. Гендерна рівність в Україні: шлях до паритету та виклики воєнного часу. Офіційний сайт Бородянської селищної ради, 2025. URL: <https://bsr.gov.ua/genderna-rivnist-v-ukrayini-shlyah-do-parytetu-ta-vyklyky-voyennogo-chasu/>

2. Кобзар О. Ф., Кобзар Т. С. Механізм забезпечення гендерної рівності: теоретико-правовий аналіз. *Честь і закон*. № 3 (78). 2021. С. 94. URL: <https://chiz.nangu.edu.ua/article/download/244568/242406>
3. Андрусак І. П. Ідея гендерної рівності в українській правовій думці другої половини XIX століття : автореф. дис. ... канд. юр. наук : 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. Львів, 2017. URL: https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=uk&user=IKOJHtEAAAAJ&citation_for_view=IKOJHtEAAAAJ:hC7cP41nSMkC
4. Гендерна політика в системі державного управління : підручник / за заг. ред. М. М. Білинської. Запоріжжя : Друкарський світ, 2011. 132 с. URL: https://gender.org.ua/images/lib/genderna_polityka_v_derj_upr.pdf
5. Мироненко О. М. Світоч української державності. Політико-правовий аналіз діяльності Центральної Ради. Київ, 1995. 328 с.
6. Копиленко О. Л. «Сто днів» Центральної Ради». Київ : Видавництво «Україна», 1992. С. 116.
7. Кульчицький В. С., Бойко І. Й. Генезис та еволюція Української конституції. Навчальний посібник для студентів юридичного факультету. Львів : Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка. 2007. URL: <https://law.lnu.edu.ua/department/kafedra-istoriji-derzhavy-prava-ta-polityko-pravovyh-uchen>
8. Конституція Української Народної Республіки. Українська Центральна Рада. Київ, 1918. С. 3. URL: <https://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/ref0000018298>
9. Бойко І. Місце і роль Конституції Української Народної Республіки 1918 р. в історії національного конституціоналізму. Український часопис конституційного права. 3/2017 (4). С. 67–76. URL: <https://www.constjournal.com/pub/3-2017/mistse-rol-konstytutsii-ukrainskoi-narodnoi-respubliky-1918-istorii-natsionalnoho/>

Дата першого надходження статті до видання: 15.11.2025

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 18.12.2025

Дата публікації (оприлюднення) статті: 31.12.2025